ELEKTRICKÝ PALÁC

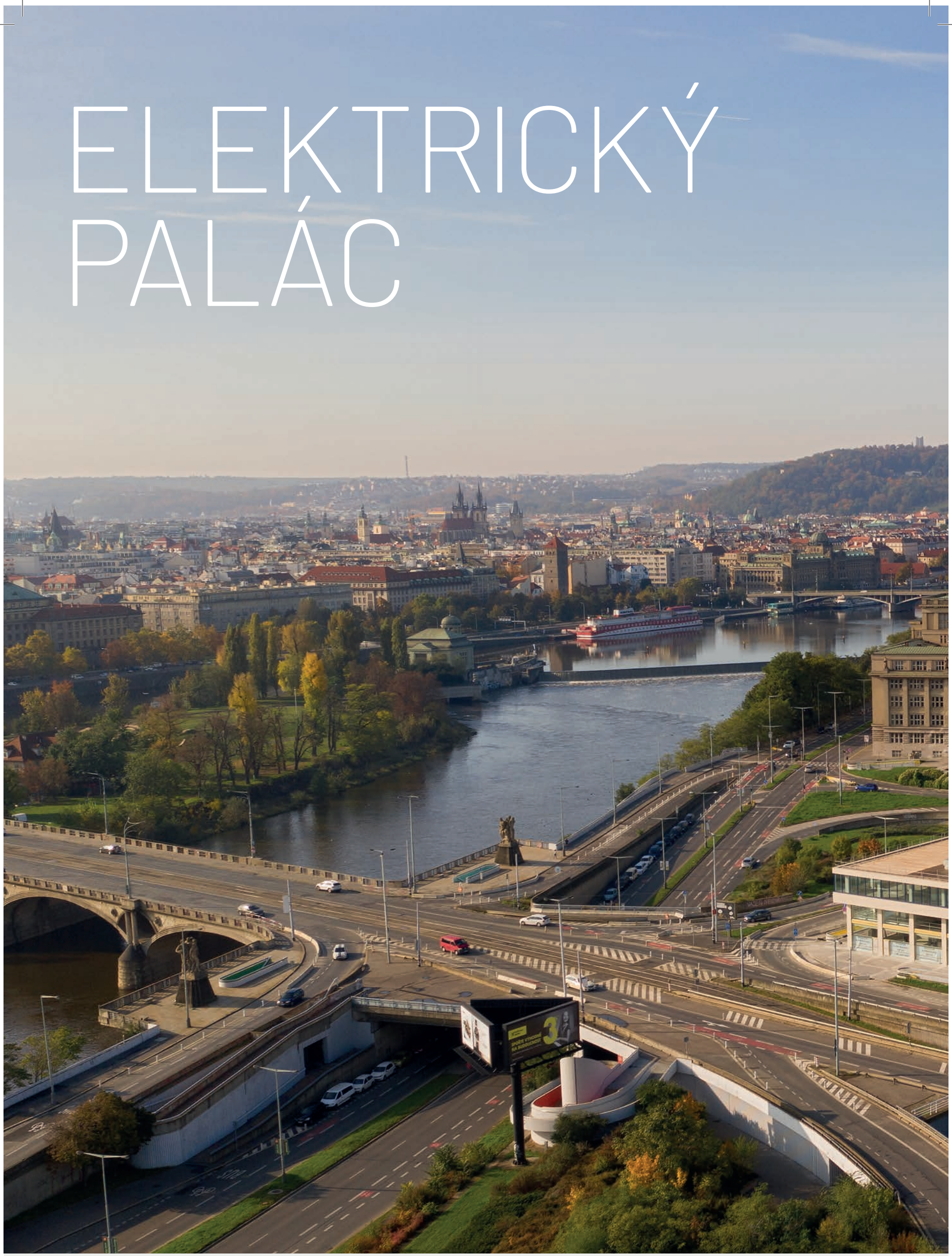

Palác Elektrických podniků patří mezi největší a nejvýznamnější památky meziválečné funkcionalistické architektury na území dnešní ČR. Velkorysý objekt podle návrhu architektů Adolfa Benše a Josefa Kříže byl dokončen v roce 1935. S celkovou výměrou téměř pětatřicet tisíc metrů čtverečních svého času platila za největší administrativní budovu v Praze a současně ukázku moderních stavitelských postupů a technologií. Jako taková odrážela společenskou úroveň i ambici naší první republiky.

REKONSTRUKCE OBJEKTU PALÁCE DOPRAVNÍCH PODNIKŮ

Místo: Bubenská 1, Praha 7

Investor: Bubenská 1 (CPI)

Autor: Marek Tichý, Pavla Brůžová, Jana Kořínková / TaK Architects

Studie obnovy: 2012

Projekt: 2013 - 2018

Realizace: 2020

Hlavní dodavatel: Metrostav D3

Restaurátorské práce: Bekr Art, Hefaistos, Kamono

01

01 Hlavní vstup do budovy se skleněným hranolem, který z budovy zmizel a byl rekonstruván podle dobových forografií a plůvodních plánů.

02 Schodiště v centrální hale ukazuje práci s lesklými a matnými povrchy.

03 Spolu s parterem budovy byly rekonstruovány i přilehlé plochy.

02

04

05

Autorská zpráva

Cílem současného projektu je prezentovat signifikantní části budovy v jejich autentické rekonstruované podobě a celý objekt pak jako moderní, i dnes plně funkční administrativní budovu poskytující nadstandardní inspirativní prostory nejen pro práci. Jádro tvoří kancelářská část s těžištěm v pětipatrové lodi centrální dvorany lemované galeriemi po obvodu. Dispozičně uzavřené jádro je směrem do křídel budovy a nahoru rozvolňováno do otevřenějších dispozic, které jsou s hlavní halou radiálně propojeny osami původních chodbových traktů. Předmětem obnovy a nového využití jsou ale i navazující prostory, velký sál, někdejší výstavní galerie – elektrárenská dvorana, impozantní prostory prvorepublikové lístkárny, polikliniky, obchodní jednotky na prstenci přízemí s přímou vazbou na exteriér a samozřejmě také přilehlé plochy, kterým bude navrácen tradiční vzhled doplněný moderním detailem parteru.

Obnova funkcionalistické stavby z meziválečného období celkově reprezentuje novou kategorii památkově chráněných objektů. Zatímco obnova staveb z historicky starších období je po mnoha desetiletích práce s památkovým fondem dobře popsána v metodice, stavebních a restaurátorských postupech a vyzkoušena na stovkách staveb, rekonstrukce novodobé architektury přináší požadavek vypořádat se se zcela odlišnými stavebními technikami a materiály. U špičkových staveb meziválečného období se navíc nezřídka setkáváme s nezvyklými postupy výstavby, výrobky a technologiemi, které jsou v budovách používány téměř v experimentální podobě, a často se jedná o první a jediné uplatnění daného prvku vůbec. Dost často právě i proto, že se v budoucnu ukázal jako nevhodný, těžko udržovatelný nebo technicky vadný. To vše přináší architektonické dědictví první republiky v podobě výzvy pro současné architekty a stavaře. Když se z tohoto úhlu pohledu zaměříme na palác Elektrických podniků, nacházíme hned celou řadu inovativních prvků. Především se mělo jednat o první administrativní objekt s řízenou vzduchotechnikou bez nutnosti větrání okny. K tomu byly v suterénu vystavěny strojovny o velikosti rodinného domu, distribuci upraveného vzduchu po objektu zajišťoval složitý systém vertikálních a horizontálních rozvodů, celý systém byl vyvažován a ovládán historicky prvním řídicím systémem regulace firmy Carrier, který je dodnes evropským unikátem. Vertikální štěrbiny pro ohřívání prostoru pak místy tvořily i vlastní prosklené fasády s dvojitou konstrukcí a klapkami na úrovni přívodu, které bychom dnes popsali jako inteligentní. Tímto způsobem byl ohříván například i prostor centrálního schodiště v konci ústřední pětipatrové lodi s pavlačemi v jádru objektu.

Dalším, neméně pozoruhodným a pro objekty z 30. let minulého století signifikantním momentem byla práce s železovým betonem, který byl využíván nejen pro hlavní nosnou konstrukci stavby, ale i pro vyzdívky a podhledy realizované jako subtilní moniérky často o síle jen několika centimetrů a v kombinaci se skleněnými tvarovkami pak tvořil unikátní rozsáhlé konstrukce zastřešení nebo vertikální členění stavby tam, kde architekt usiloval o prostoupení denního světla do hloubek dispozice. Materiál se svými prvky a aplikací přizpůsoboval požadavkům architektury a důrazu na detail, ve výsledku se tak i běžné betonové, případně sklobetonové konstrukce stávají svébytným architektonickým prvkem, nebo spíše dílem. I u zdánlivě stejného typu konstrukcí nebo výplní se proto setkáváme s mnoha variacemi na dané téma, konkrétně sklobetonových výplní bylo na objektu elektrických podniků několik desítek druhů. Stejně bychom mohli pokračovat u dalších typů konstrukcí, výplní otvorů, dlažeb, schodišť a jejich zábradlí a v neposlední řadě atypicky navrhovaných osvětlovacích těles. Naprostá většina prvků byla přitom navržena, vytvořena a aplikována právě jen pro jeden případ, výjimečnou stavbu, v tomto případě dokládající význam a sílu Elektrických podniků hl. m. Prahy a postavení Prahy jako jedné z nejmodernějších metropolí Evropy.

Na přípravě projektu rekonstrukce a jeho zpracování se podílelo několik desítek odborných organizací a více než stovka projektantů mnoha profesních specializací. Rekonstrukci a přestavbu paláce Elektrických podniků lze s jistotou označit za jednu z největších a technicky nejnáročnějších rekonstrukcí památkově chráněného objektu na území Prahy. Je průlomová mimo jiné rozsahem stavební intervence, zapojením odborných skupin různých oborů a téměř laboratorním hledáním finálního optimálního řešení. V tomto ohledu přináší mimo jiné obohacení poznatků o meziválečné architektuře i možnostech při její obnově. Ale především, je oslavou výjimečné architektury, která se po desítkách let představuje ve svém někdejším lesku. Ten doplňují současná organizace prostoru a nové detaily.

04 Centrální hala s výškou pěti podlaží, palác světla pronikajícího ze všech stran.

05 Vstup do budovy z jihu, vetknutý do velkých skleněných polí lemovaných mosazí.

ROZHOVOR S MARKEM TICHÝM

Jedna z ikon české nerezidenční funkcionalistické architektury v Praze – palác bývalých Elektrických podniků se dočkal po mnoha letech chátrání důstojné obnovy. O úskalích projektu i následné realizace jsme si povídali s architektem Markem Tichým.

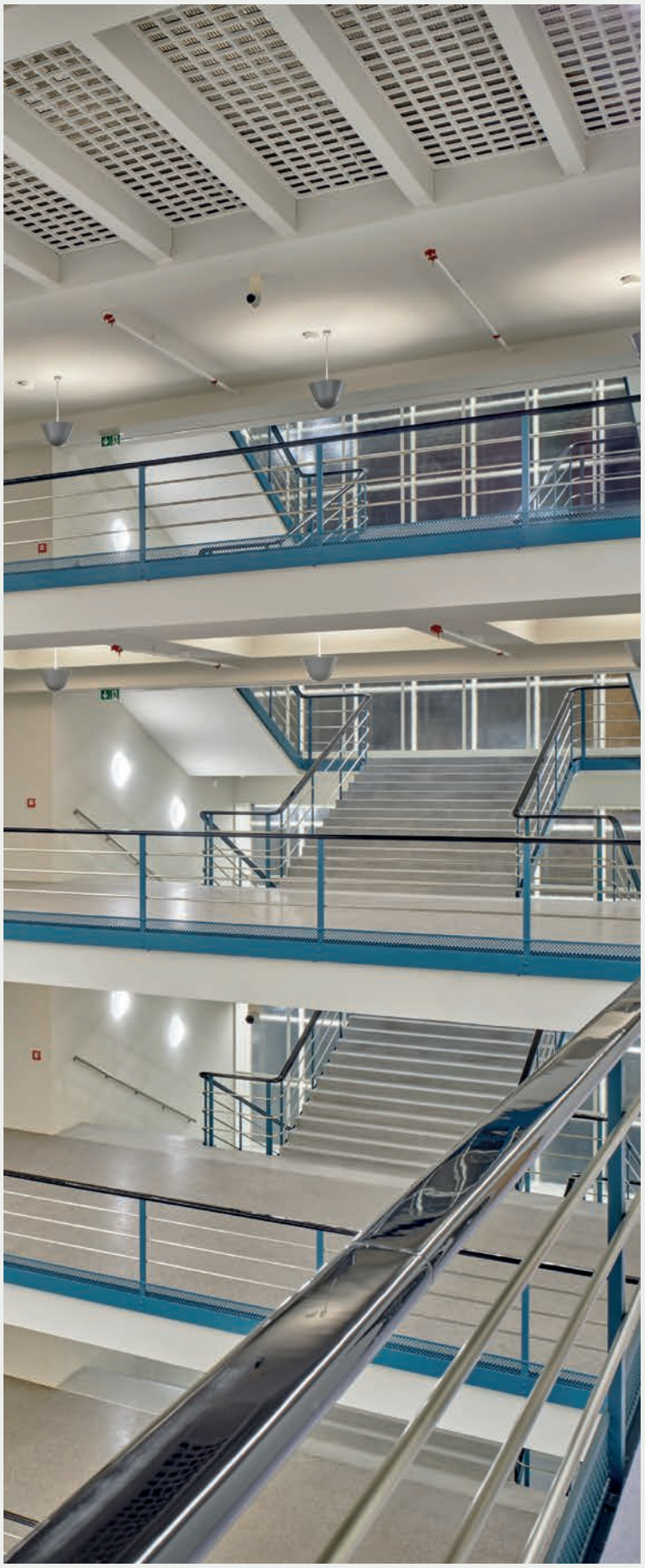

06

Jaká byla základní myšlenka rekonstrukce paláce?

V základu byla snaha obnovit tuto výjimečnou meziválečnou stavbu v jejím jedinečném měřítku a architektuře, rekonstruovat ji tak, aby jako stavba technicky i provozně odpovídala nárokům současné doby. Zůstala manifestem moderního myšlení i atraktivním objektem kombinujícím prvky historické a současné.

V jakém stavu byl objekt v okamžiku, kdy jste se pouštěl do navrhování jeho rekonstrukce?

Objekt byl dlouhodobě neudržován, technicky za hranicí životnosti, řada partií byla v havarijním stavu. Těmi byly zejména celé obvodové pláště. Interiéry byly pro změnu zasaženy četnými neodbornými přestavbami a vestavbami.

Do jaké míry jste byli limitováni památkovou ochranou a požadavky památkové péče?

Objekt je zapsanou nemovitou kulturní památkou, jeho ochrana proto pochopitelně reprezentuje jisté limity v úvaze o jeho rekonstrukci a chceme-li konverzi. Relativní výhodou zde byla paradoxně skutečnost, že stavba byla výrazně poškozená a současně vyžadovala zcela svébytný přístup ke své obnově. Ten byl i vzhledem k tomu, že rekonstrukce staveb z meziválečného období podobné velikosti jsou i pro památkovou ochranu novým fenoménem, postaven na dlouhodobé přípravě, důsledné analýze badatelské i technické. Podařilo se nám sestavit kvalitní mezioborový tým, který před zahájením vlastní realizace pracoval téměř pět let na hledání adekvátního postupu. Do toho byli od počátku zapojeni také zástupci památkové péče, s kterými jsme v mnoha ohledech dokonce tvořili novou metodiku obnovy. Věřím, že naše poznatky a nabyté zkušenosti se uplatní i při obnově dalších staveb z bohatého meziválečného fondu.

A do jaké míry jste třeba měnili dispozice? Bylo výhodou, že jste znali nového nájemce? Respektive bylo tomu tak?

Celou rekonstrukci a rozsáhlou přestavbu v podstatě odstartoval dlouhodobý nájemní kontrakt. Díky němu jsme byli poměrně přesně seznámeni s potřebami a nároky uživatele na příštích několik desítek let a to opravdu přineslo výrazné zjednodušení při definici nového dispozičního uspořádání. V něm jsme pochopitelně vycházeli z charakteru původní administrativní budovy, kterou jsme v jejím autentickém výrazu ponechali v ústředních partiích hlavní lodi. Princip trojtraktu navazujících kancelářských křídel jsme pak rozvinuli způsobem, který ponechal výraznou stopu střední chodby se signifikantním podhledem z vlnitého plechu a segmenty ventilačních bloků. Dispozice malých uzavřených kanceláří se ale směrem od jádra k okrajům objektu rozvolňují až k velkým sceleným plochám. Příčky ustupují liniím osvětlení, které je nahrazují, vyznačují původní dělení a současně kanceláře osvětlují. Ventilační bloky s původními skříňkami zůstávají v prostoru jako artefakty a pro ukotvení představy o původním provozu.

Původní stavba měla třeba unikátní systém vzduchotechniky – využili jste jej? Nebo zůstal pouze jako nefunkční připomínka? Případně jak se zasahovalo do technologií?

Ve své době se skutečně jednalo o jeden z nejmodernějších kancelářských objektů, který uvažoval nejen s řízeným větráním, ale i s klimatizací vzduchu, která byla řízena jedním z prvních instalovaných systémů objektové regulace dodaných společností Carrier. Bohužel celá koncepce a zejména stav zařízení neumožňoval jeho využití, strojovny byly proto zachovány v částech jako technická památka a byly nahrazeny novým zařízením. Co ale bylo možné s výhodou použít, byl celý důmyslný systém rozvodů, vertikálních i horizontálních šachet a prvků pro provětrávání, které byly v mnoha případech svébytným architektonickým detailem. Celý unikátní systém vzduchotechniky a řízené klimatizace bude v obnovené budově připomenut expozičním způsobem, v interiérech se uplatní původní prvky, které budou doplněny komentáři a popisky, aby si návštěvník původní systém připomněl jako nadčasové technické vybavení paláce.

Jak je řešena tepelná ochrana objektu?

Díky tomu, že byla naprostá většina obvodových plášťů odstrojena a hledal se zcela nový prototyp skladeb, se podařilo objekt do určité míry zateplit. Snahou bylo především vyloučit důvody, pro které byly fasády tak zásadně poškozeny, tedy eliminovat kondenzaci v obvodových konstrukcích. Limitem bylo pochopitelně zachování plastiky, tedy poměru líce oken a povrchů z keramického obkladu a souvisejících detailů. Pro tepelnou techniku domu bylo vypracováno několik samostatných modelů, hledala se kritická místa a ta se řešila metodou 3D pole, na detailech pracovali souběžně kolegové z oboru tepelné techniky a architekti. Na ploše téměř šest a půl tisíce čtverečních metrů bylo třeba řešit podobně složitých míst stovky.

Měnila se okna? Pokud ano, jaké řešení jste použili?

Ano, téměř všechna okna bylo třeba vyměnit, zachované a restaurované zůstaly jen partie v okolí vnitřního atria a zadních dvorů. Vývoj a výroba oken, včetně práce na profilacích, dílenské přípravě, řešení detailů připojovacích spár a zasklení, byly samostatnou a poměrně složitou kapitolou. Mimo jiné proto, že na objektu bylo zdokumentováno několik desítek typů a celkem bylo třeba vyměnit a vyrobit více než tři tisíce prvků. Materiálově i tvarově okna kopírují své předchůdce, jsou převážně dřevěná, v partiích pásových zasklení druhého a posledního podlaží pak kovová. Obnoveno bylo i barevné řešení. Směrem do interiérů jsou okna světle šedá, v exteriérech pak temně modrá. Barvy byly přitom identifikovány stratigraficky s využitím laboratorních technik a ve spolupráci s restaurátory.

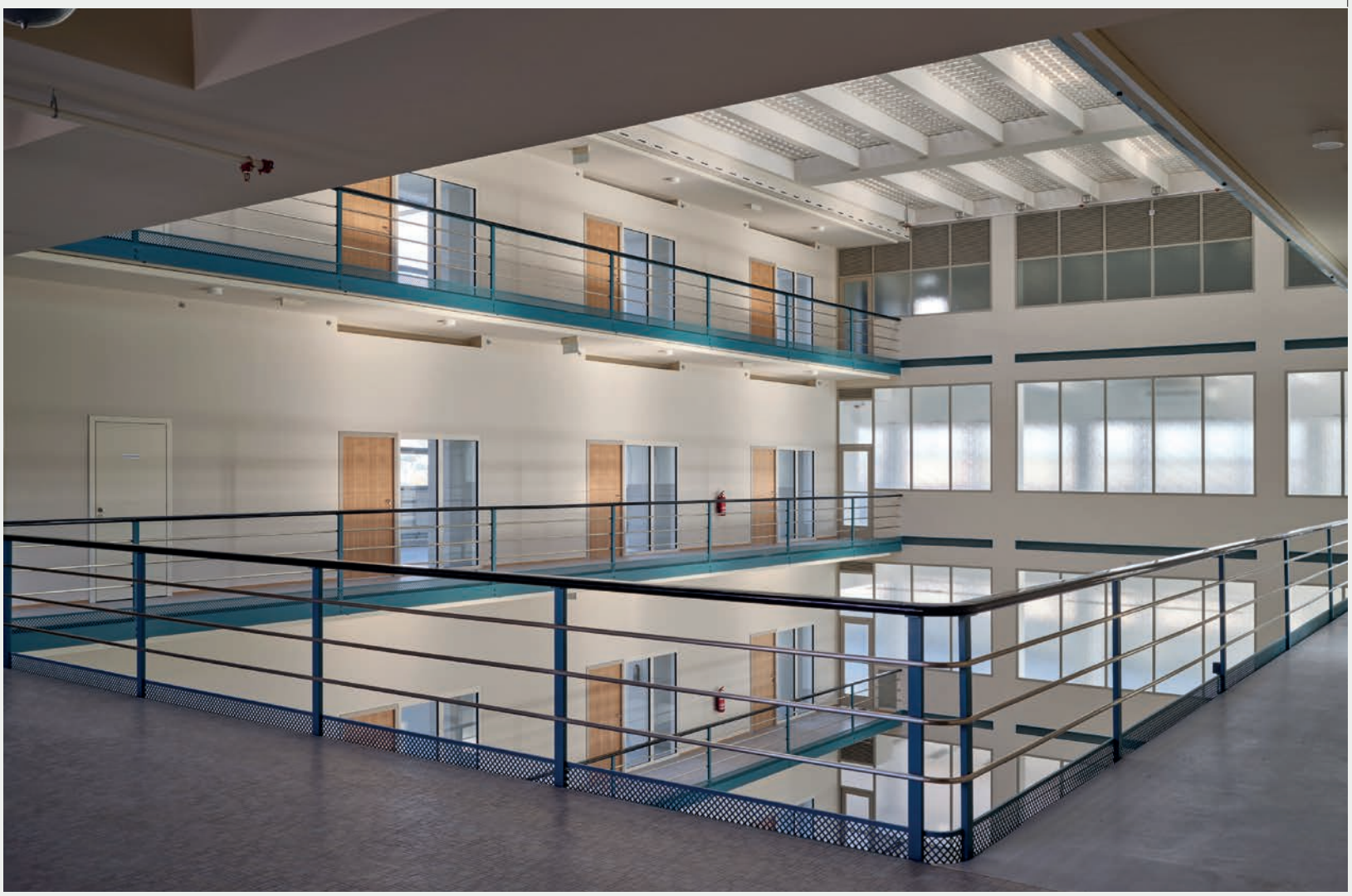

07

Zasahovalo se do konstrukcí?

Výstavba objektu byla postižena použitím betonů s příměsí z hlinitanových cementů. Ty se dlouhodobě ukázaly jako výrazně nevhodné vzhledem k postupné ztrátě mechanické pevnosti a v šedesátých letech minulého století pak byly pro stavební výrobu zcela zakázány. Elektrické podniky je ale měly ve svých základech, a to způsobovalo dlouhodobě neudržitelný stav. Před zahájením celé obnovy nadzemních částí domu tak bylo třeba provést rozsáhlou sanaci celé podzemní části a především všech patek a jejich základové spáry. To si vyžádalo více než půl roku práce. Následně se zasahovalo i do nadzemních konstrukcí, i když tam bylo defektů výrazně méně. Obnovovaly se lokálně stropy, střešní konstrukce, řešila se statika některých svislých konstrukcí.

Je něco, co vás při podrobném průzkumu stavby překvapilo?

Tohle bychom asi těžko vyjmenovali, stavebně-historické průzkumy, databáze historických prvků i pozoruhodných architektonických detailů jsou nesmírně rozsáhlé. My jsme je třídili do tak zvaných restaurátorských celků a hledali adekvátní způsoby jejich obnovy, náhrady nebo doplnění. Pokud bych měl něco za všechno zmínit, pak to, že zdánlivě stejný prvek se na objektu vyskytoval v desítkách a stovkách obměn. Výše se zmiňuji o oknech, druhým podobným prvkem jsou třeba sklobetonové tvarovky. Těch jsme co do typů napočítali dvacet tři.

Do jaké míry se povedlo realizovat vaše představy a kde jste museli ustoupit daným podmínkám?

Troufám si tvrdit, že nakonec jsme byli poměrně úspěšní v realizaci našich představ. Asi největší komplikace a omezení paradoxně nebyly spojeny s památkovou ochranou ani statikou, ale se zajištěním odpovídající požární bezpečnosti objektu, který pochopitelně v době svého vzniku vůbec neodpovídal dnešním požadavkům.

Povedlo se nahradit původní materiály adekvátními moderními ekvivalenty (obklady, schodiště atp.)?

Hledání materiálů a obnově prvků jsme věnovali v přípravě a realizaci bez nadsázky několik let. Některé byly vyrobeny v dílnách, jiné v malých sériích ručně, jiné vzhledem k počtu zadány velkým dodavatelům. Někdy se nám podařilo najít odpovídající ekvivalent, jindy ho bylo třeba vyvinout a třeba vyskládat z několika různých prvků atypicky sesazených. Jak se to povedlo, ať posoudí návštěvníci sami, pokud si nevšimnou v architektuře domu rušivých momentů, bude to pro nás důkazem toho, že dlouhý vývoj vedl k cíli.

Jak bude využitý parter objektu? Palác je determinován polohou mezi dvěma intenzivními komunikacemi – plánujete ještě upravovat veřejné prostranství před budovou, resp. její lepší napojení na okolí?

Parter byl od počátku obchodní a společenský, a tak to zůstane i do budoucna, i když okolnosti kolem pandemie poněkud zpomalily postup pronajímání. Obnova veřejného prostranství byla do určité míry provedena, došlo k rekonstrukci přilehlých vozovek i celkové proměně bezprostředního okolí, zejména pěšího tahu směrem k metru. Zde jsme měli mnohem smělejší plány, uvažovali jsme doplnit zeleň, ve větším rozsahu pracovat s osvětlením a mobiliářem. Bohužel jednotlivé složky města nenašly shodu v názoru na postup obnovy, a tak se původní vize uskutečnila jen z části. Věříme, že se k této části projektu my nebo někdo jiný vrátí a naváže na to, kde jsme skončili.

Je ještě něco, co byste chtěl ke stavbě dodat?

Rád bych, aby ji lidé vnímali jako poselství o moderním myšlení a naplnění vize o hledání nových forem architektury. Je nadčasová ve svém výrazu a jsme rádi, že jsme mohli stát u její renesance.

06 Při rekonstrukci se kladl velký důraz na výběr materiálů, včetně zábradlí a madel schodišť.

07 Hra světla vytváří z prostoru haly v každém momentu jedinečnou scénu.

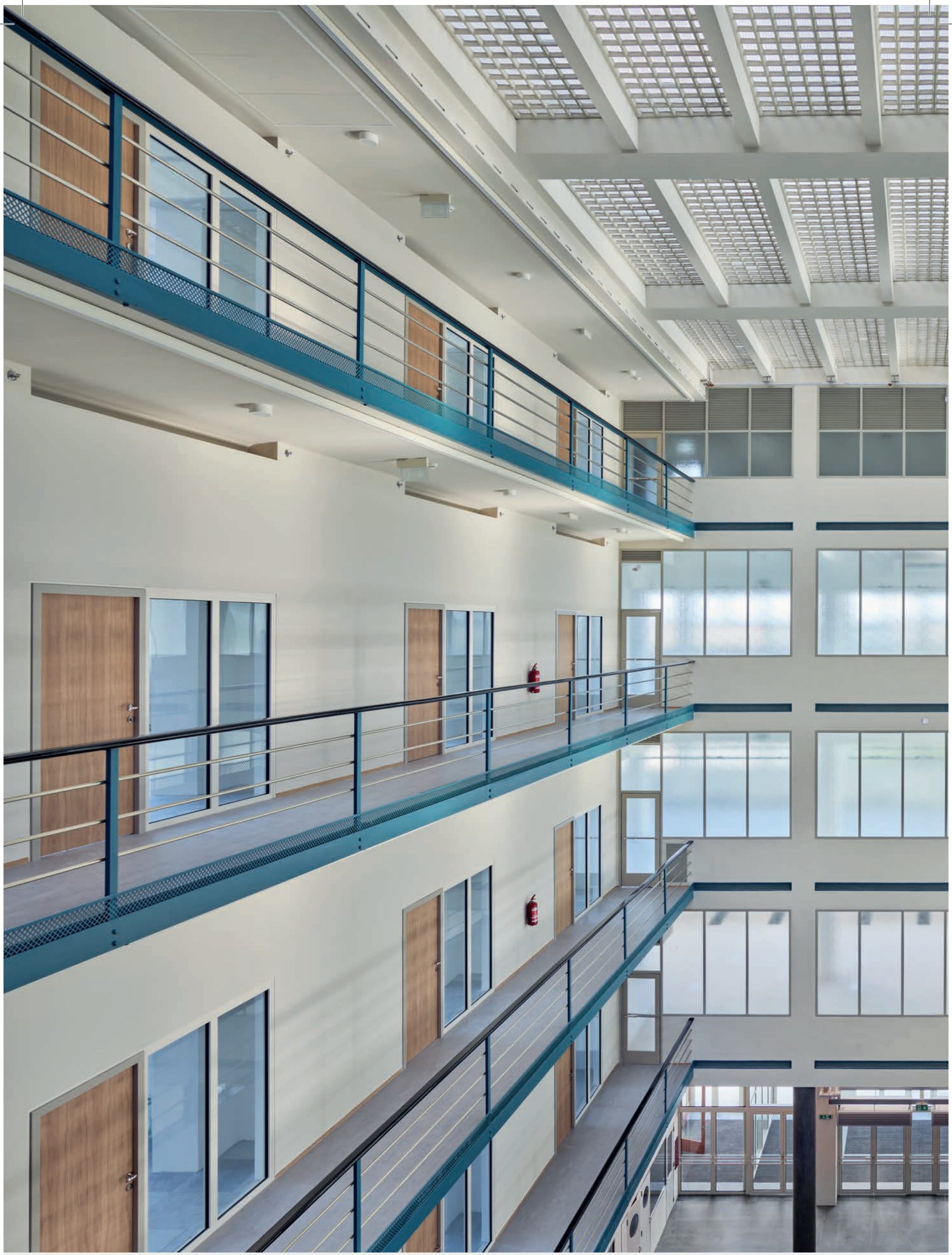

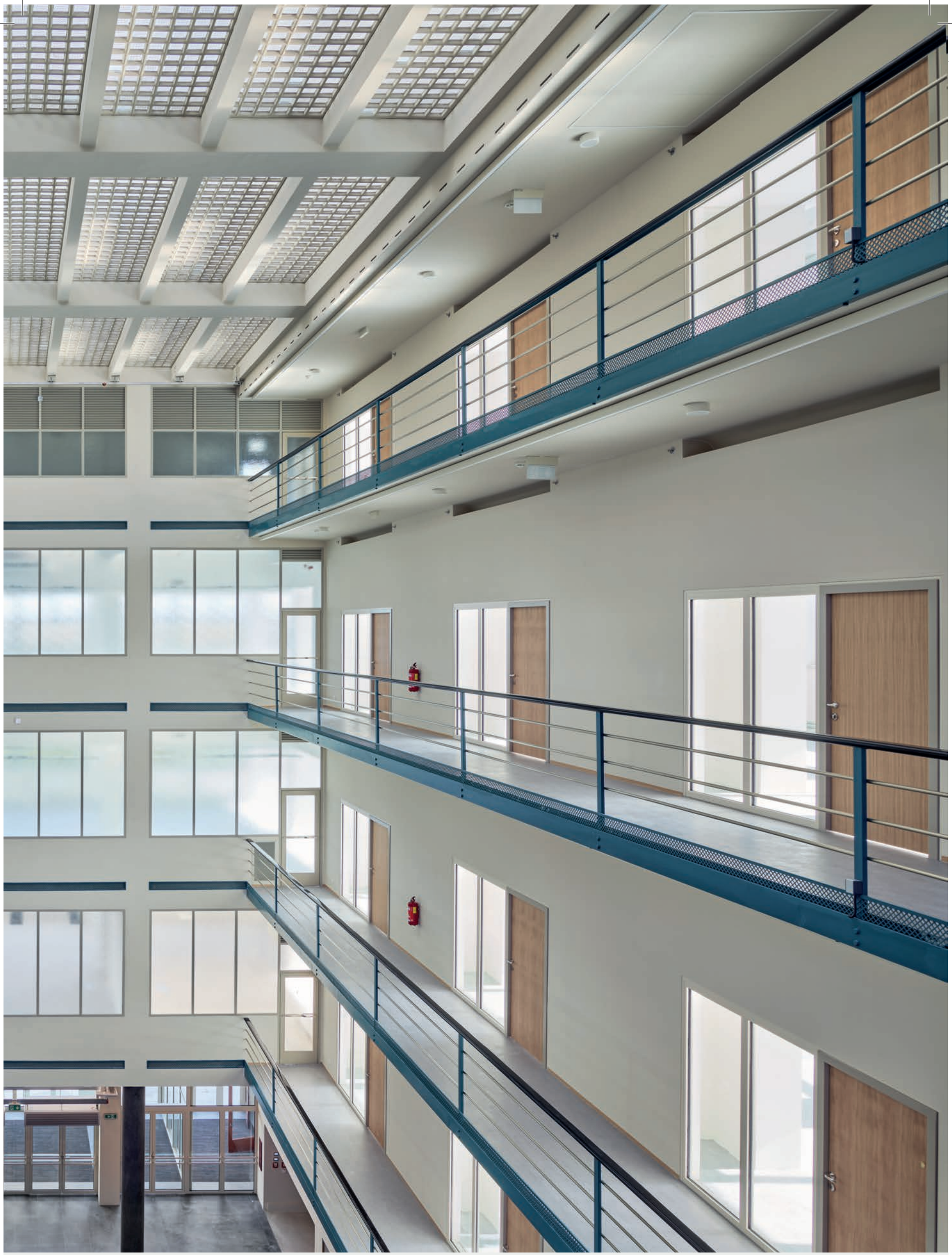

08 Prostorový účinek haly umocňuje vyvážená kombinace materiálů a barev

AUTENTIČNOST KOPIÍ

Kdo chodil posledních pár let kolem Bubenské, nemohl si nevšimnout, jak byl palác Elektrických podniků, toho času trochu punkově zanedbané sídlo různých kreativců, postupně vyprázdněn a ohlodán až na kost, tedy skelet, kterým se prohánět vítr…, aby pak, koncem roku 2020, povstal z popela – nový a zářící.

09

ARCHITEKTI U POPELNICE

Fáze odstrojené kostry budovy byla natolik děsivá, že se o její osud začala zajímat i česká veřejnost, jinak ke zkáze kulturně hodnotných staveb poměrně indiferentní. I přes svou strohost je totiž funkcionalistická estetika velmi srozumitelná a ve společnosti dobře přijímaná – narozdíl třeba od poválečné architektury. Není tedy divu, že mezi historiky a teoretiky architektury se strhla vlna zděšení a kritiky (později byla částečně utišena na svolané konferenci).

Nejhlasitější výtka se týkala odstranění téměř celého keramického pláště a nahrazení identickým, nicméně pláštěm novým. Jiné výhrady se vztahovaly jak k likvidaci další materie, tak k rozhodnutí částečně pozměnit dispozice pro nové využití.

Nutno dodat, že celá přestavba probíhala pod bedlivým dohledem památkářů a stav jednotlivých konstrukcí byl důkladně prozkoumán a zhodnocen odborníky z Kloknerova ústavu. Časově se plánování rekonstrukce strefilo do „mezidobí" při změně vlastníka, takže byl na podrobné studie a zkoušky čas.

Architekt Marek Tichý k tomu říká, že „opravdu zachovali, co šlo". Míru toho, co ještě „jde", a co už ne, může mít ovšem každý jinde – historik Jakub Potůček uvádí jako vhodný vzor velmi autenticky restaurovanou zlínskou „Jednadvacítku", která pochází ze stejné doby. Nicméně, při prohlídce vnitřku objektu Elektrických podniků je evidentní, že se nejedná o bezhlavou či nerespektující rekonstrukci. Tichý k tomu přidává historku, jak jeho kolegové raději při demontování původních interiérů stáli u kontejneru a hlídali, aby se nic cenného nevyhodilo.

KOMPROMISNÍ ÚPRAVY

Architekti stavby, Adolf Benš a Josef Kříž, byli „mladí kluci" a ke stavbě přistupovali na prahu nové doby značně experimentálně – některé konstrukce testovali a upravovali přímo na místě. Sympatické je, že se tenhle přístup nevyhnul ani architektům současné přestavby. Právě kvůli tomu, že původní řešení byla často inovativně nesystémová, skrývají se teď i za „pouhou kopií" hodiny bádání – a to paradoxně i tam, kde byly prvotně využity typové prvky (dnes už samozřejmě nedostupné).

Velkou výzvou byl pochopitelně „update" interiéru na současný standard kanceláří. To je místo, kde idea „obnoveného původního" nejvíce drhne, a bylo nutné hledat kompromisy a pomyslné misky vah pokud možno nepřeklopit na stranu uživatelského komfortu oproti autenticitě (můžeme-li o autenticitě vlastně ještě mluvit).

Při průchodu interiérem tak lze vypozorovat množství zásahů, které se snaží tento rozpor vybalancovat: dva „moderní" výtahy reagují svým tvaroslovím na dva opravené páternostery naproti; požární zábrana je skryta v minimalistické úzké liště pod stropem; doplňkové osvětlení v chodbách se koncentruje do úzkých pruhů paralelně s profilací podhledového vlnitého plechu; v horní „open-spaceové" dispozici kanceláří byl ponechán alespoň středový podhled a hygienické niky.

Některé zásahy se maskují tak dobře, že si jich ani nevšimnete (například požární průduchy), jinde ale potkáte třeba naprosto standardní typové dveře nebo vstupní turnikety. Ve dvoře vás zase do očí „praští" fasáda automobilových garáží – přejímá sice materiál čistě bílého vlnitého plechu z interiéru, na pozadí má však tu jedinou část keramického obkladu, která mohla být ponechána v původním stavu – tedy stavu zažloutlém léty působení klimatických vlivů. Jen pár obkladaček, které na každé stěně bylo nutné vyměnit, tu na fasádě tvoří světlé cestičky.

09 Hlavní vstup je lemován charakteristickými mosaznými rámy.

10 Hala jižního vstupu, ve výrazu střízlivější, v architektonickém detailu mimořádně zajímavá.

HODNĚ SVĚTLA, HODNĚ VZDUCHU

Interiéry se teprve zařizují a palác je tak zatím vyčištěnou, prázdnou skořápkou – a to je pro architektonický prožitek objektu jen dobře. Kdokoliv, kdo v centrální dvoraně stoupá vzhůru po masivním žulovém schodišti, může se jeho velkorysostí nechat unést podobně jako první návštěvníci v roce 1935: na jedné straně prosvítá skrz skleněnou stěnu rozmlžený obrys kostela sv. Antonína, na druhé je jemným horním světlem zalitý neuvěřitelný prázdný prostor, lemovaný petrolejově modrým zábradlím na ochozech. Všechno je zářící, čisté a (jako) nové.

S nastěhováním nájemníků se vyznění interiéru bezpochyby změní. Snad se ale celková čistota prostoru v budoucnu nezhroutí pod vizuálním útokem armády nástěnek, akustických paravanů a „smart-wallů".

A jak je to s tím obkladem? Skoro celý je nový a pochází... z Číny. Což zní jako promarněná šance, vzhledem k tomu, že ten původní dodávalo československé Rako (Rakodur). Prý se však s nimi nebylo možné dohodnout a jen čínský výrobce dokázal nabídnout obklad v požadovaném přesném odstínu a kvalitě. V průchodu do jednoho z dvorů, kde se naproti sobě potkávají výrobky obou stáří, je vidět, že pohledový rozdíl je minimální.

V literatuře najdeme i zmínky o nátěru na bázi fosforu, kterým měla být budova opatřena – a v noci tak svítit celým povrchem do okolní Prahy. Zda to byla jen vize, nebo skutečnost, není ovšem jasné a v současných podmínkách se vhodný nátěr vyvinout nepodařilo. Musíme se tak smířit jen se světlem skrz okna, světelnými pruhy po obvodu a reklamou. I tak je ho dost.

RESTORACE VÝRAZU

Ne, nejedná se o autentickou, restorativní obnovu kulturní památky. Bezpochyby byl však obnoven původní architektonický výraz budovy. Pocit velkorysosti, přemíry světla ve dne i v noci, čistých linií i povrchů, který v sobě nesla od prvních dnů provozu. Pocit, na kterém byla její hodnota založena více než na řemeslném provedení jednotlivých elementů – často pouze vhodně využitých typových prvků.

Brzy se snad nápisy „K pronájmu" v rozměrných výkladcích v parteru promění v označení konkrétních obchodů (samozřejmě v jednotné grafice), vytáhnou se pruhované markýzy a do objektu se důstojně vrátí život – znovu se stane „moderním strojem na práci". Na řadě s rekonstrukcí jsou teď další výjimečné funkcionalistické stavby – aktuálně žižkovský mrakodrap Penzijního ústavu, kde to bohužel zatím vypadá na mnohem drastičtější zásahy.

Autorka je architektka.